

PATUL LUI PROCUST

CUPRINS

I.....	5
II	22
III.....	27
<i>Într-o după-amiază de august</i>	31
<i>Epilog I</i>	270
<i>Epilog II</i> <i>Povestit de autor</i>	293
<i>Tabel cronologic</i>	309
<i>Opinii critice</i>	329

Textul romanului este reprodus după ediția apărută
sub supravegherea autorului: Camil Petrescu, *Patul lui Procust*,
Fundatia Regală pentru Literatură și Artă, București, 1946.
Textul a fost adaptat normelor ortografice în vigoare azi,
aprobate de Academia Română.

Tabel cronologic de Florica Ichim

Editor: Valeria Filimon

Coordonare grafică:
Liviu Constantin Chișcariu

Copertă:
Carmen Lucaci

Tehnoredactor:
Daniela Ioana Chișcariu

Copyright © Editura AGORA, București 2012

Copyright text © Florica Ichim

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate în exclusivitate

Editurii AGORA București.

Orice reproducere, integrală sau parțială, prin orice procedeu, a textu-
lui conținut în prezentul volum este strict interzisă.

ISBN: 978-606-8391-11-3

I

Mustrările dumitale sunt fără utilitate, ca mânia cuiva care
bate la ușa vecină închisă, în loc de aceea pe care o caută,
dar și în scrisoarea trecută, ca și acum aproape, mi-a slăbit voința
de a face efortul unei explicații, gândul că și lămuririle sunt de
obicei zadarnice¹.

¹ Aceste „muștrări”, făcute numai din prietenie, n-aveau nici un accent deosebit și erau
mai mult efectul unei nedumeriri pe care scrisorile care urmează e drept că au împrăștiat-o;
dar e și mai drept că au înlocuit-o cu altele noi, descoperiri cu totul neașteptate, care au dus
la alcătuirea acestui „dosar de existențe” pe care-l înfățișăm cititorilor.

De altfel, pentru înțelegerea unor referințe din aceste scrisori, sunt negreșit necesare
câteva lămuriri, fie și cu prețul unui ocol chiar de la început. Am sugerat, ba chiar am propus
doamnei T. mai întâi să apară pe scenă. Am avut întotdeauna convingerea – și azi mai înră-
dăcinată ca oricând – că „meseria”, „meșteșugul” sunt potrivnice artei. În cronicile mele de
teatru, de pildă, am cerut adesea, gândind că numai astfel se va regenera arta actoricească la
noi, ca directorii de teatru să încerce să-și recruteze interpreții principali nu dintre ucenicii
care au făcut conservatoarele, cât mai ales atrăgând în lumina rampei dintre personalitățile
care și în alte regiuni și-au dovedit capacitatea de creație. Să aducă pe scenă complexe de
experiență din viața reală, așa cum au procedat câțiva mari regizori străini. Cum se gândește,
cum se iubește, cum se suferă nu se poate învăța în orele de curs și nici atesta prin certificat
de absolvire. Elementele modeste, educate cu îngrijire și discernământ, își pot valorifica prin
lecții însușirile de rând, obținând acea capacitate standard care face ca majoritatea elevilor
intrați într-o școală, fie ea militară, liceu, de bele-ărte sau de silvicultură, să termine aproa-
pe toți, promovând an cu an, automat și cu răbdare. Dar teatrul nu poate fi decât intens, al
personalităților puternice și al dislocărilor de conștiință (restul e distracție și „instituție cul-
turală” de provincie). Nu are deci nici o valabilitate obiecția care mi s-a adus: că în artă e de la
sine înțeles că firile excepționale n-au nevoie de Conservator, însă această școală este absolut
necesară pentru temperamentele modeste. Acest răspuns înseamnă, cred, o contradicție în
esență. Căci arta nu are ce face cu aceste temperaturi modeste (care sunt bune cel mult pentru
rolurile secundare și ca să furnizeze scenelor periferice copii după actorii zilei). Arta teatrului
are nevoie tocmai de firi de structură excepțională. Din păcate, e știut că tocmai acestea sunt
excluse inițial prin însuși caracterul Conservatorului. În definitiv, după ce criterii își aleg pro-
fesorii acestor școli elevii? Mai întâi „după fizic”. Există aberația „fizicului în teatru”, înțeles ca
fizic frumos. Când arta cere un fizic apropiat rolului: mare pentru Danton, Othello, Holofern,
diform pentru Richard al III-lea, Smerdiacoff și bufonii din toate piesele, tânăr și frumos

Veneam în ziua aceea cu brațul plin cu flori... Nu mă așteptase... Nu dorisem decât să re trăiesc o clipă... ceva din trecut și mă supuneam acestui demers cum primești un singur pahar de vin, știind că mai multe nu ai putea suporta.... Dar servitorul mi-a remis un bilet când am sunat. Un plic odios, de un albastru pal, aproape alb. Parcă un gând otrăvit mi s-a împrăștiat în sânge și mi-a uscat pielea. Nu știam ce să răspund, nici n-am citit biletul, pentru că

pentru Romeo, potrivit și nervos pentru amantul „modern”, burtos pentru comic, când, în sfârșit, arta cere în fizicul actorului tot atâta variație câtă a creat viața, comisia profesorilor admite cu preferință un fel de tip care „are fizic”, adică nu e nici mare, nici mic, nici gras, nici slab, nici frumos, nici urât, nici alb, nici negru, în sfârșit, ceva desăvârșit mediocru, incolor și neexpresiv, un fel de domn cumsecade de douăzeci de ani, care nu sugerează nimic și pe care oricând l-ai lua mai curând drept funcționar comercial, decât slujitor al artei.

Altă aberație este aceea a „vocii”. Atâți tineri fără ocupație devin actori pentru că au voce, când ar trebui tocmai pentru acest motiv să fie eliminați de la clasele de dramă și comedie. O „voce muzicală”, cu o sonoritate independentă de conținutul frazei, e totdeauna, patognomic, o dovadă de lipsă de inteligență, de absență a temperamentului și a virilității. Tenorii au o reputație bine stabilită de sărăcie cu duhul, iar până la începutul veacului trecut, cântăreții aleși pentru anumite mari cariere muzicale erau castrați, pentru ca vocile să le devină și mai frumoase. Autentica frumusețe a glasului e însă cu totul de ordin interior. Ea implică o corespondență (și de aci neregularitatea ei) cu înșeși străfundurile emotivității. O femeie – observați în jurul dumneavoastră – are voce frumoasă când vorbește cu cel pe care-l iubește și voce urâtă, albă, când poruncește servitoarei să aducă apă sau să spele vasele.

Adăugați la aceste criterii de ordin fizic vechea prejudecată a talentului. Talentul se descoperă, conform celor știute, în modul următor: în fața comisiei așezate la o masă lungă, un băietan sau o fetiță sufocată de trac, spune, fie *Latina gintă*, fie *Dușmancele* și după asta domnii examinatori descoperă talentul, cum medicii de pe vremea lui Molière aflau de ce suferă un bolnav, pipăind piciorul patului.

În modul acesteia clasele se populează cu numeroși elevi, dintre care unii încă ar mai avea șansa, datorită neprevăzutului dezvoltării ulterioare, să poată crea în artă dacă n-ar fi obligați de maștrii lor să-i imite, după geniala metodă didactică: „Fă ca mine”.

Eu credeam însă că doamna T. ar fi putut arăta posibilități de mare artistă și așa fi fost bucuros să apară în *Act venețian*, de pildă. Dificultatea era că pe oricare dintre scene s-ar fi găsit vreo „maestră” care s-o oblige să joace „cum îi arată ea”. Dacă omenește e de înțeles sinceritatea acestei severe cenzuri – căci e de presupus că maestra nu concepe nimic superior mijloacelor ei – riscam pe de altă parte să ajungem tocmai la o anulare a intențiilor dintâi, pentru că, de vreme ce maestra exista, nu mai aveam nevoie s-o dublăm cu concursul doamnei T. Nu mai vorbim că un spirit critic, chiar mediocru exigent, ar fi găsit de prisos chiar pe maestră, originalul însuși. Găsisem și aici soluția unui teatru particular, condus de un strălucit tânăr comic foarte înțelegător, care admitea spectacolul ca „*lever de rideau*” al unei comedii jucate de el, fără nici un alt amestec. Cred că acest spectacol ar fi fost un început frumos în teatrul românesc.

acum conținutul lui mi-era indiferent. Altădată mă adânceam în cercetarea motivelor, cum ai căuta izvorul apei neregulat subterane într-o grotă. Mi-era acum numai o milă imensă de bucuria mea și de florile pe care le aveam în brațe. Am regretat pe urmă brusc că am dat drumul trăsurii – din superstiție – căci eram atât de oboșită, că nu mai puteam merge pe jos și, parcă din senin, am început să sufăr în tot corpul, cum revin durerile dacă a trecut prea

Nu înaltă și înșelător slabă, palidă și cu un păr bogat de culoarea castanei (când cădea lumina pe el părea ruginiu) și mai ales extrem de emotivă, alternând o sprinteneală nervoasă, cu lungi tăceri melancolice (având, pe deasupra, un comerț, la propriu și la figurat, intens cu arta și cetitul), doamna T. ar fi dat o viață neobișnuită rolurilor de femeie adevărată. Ca fizic, era poate prea personală ca să fie frumoasă în sensul obișnuit al cuvântului. Avea orbitele puțin neregulate, ușor apropiate, pronunțate, cu ochii albaștri ca platina, lucind, fremătând de viață, care, când se fixau asupra unui obiect, îl creau parcă. Bărbia feminină, delicată, dar prelungirea ei, întinsă frumos până sub ureche, cam aparentă, căci era lipsită de orice grăsimi. Gura, foarte mobilă, vie ca o floare, plină. Gâtul lung, robust, cu tendoane lămurite la orice întoarcere a capului. E știut, de altfel, că marile actrițe au fost totdeauna de un soi de frumusețe incertă, am spune „pe muchie de cuțit” (cum sunt, de altfel, și astăzi vreo câteva dintre cele mai reputate interprete ale ecranului, ca Elisabetha Bergner sau Joan Crawford, de pildă). De o tulburătoare feminitate uneori, avea ades o voce scăzută, seacă, dar alteori cu mângăieri de violoncel, care veneau nu – sonor – din cutia de rezonanță a maxilarelor, ca la primadone, ci din piept, și mai de jos încă, din tot corpul, din adâncurile fiziologice, o voce cu inflexiuni sexuale, care dau unui bărbat ameteți calde și reci.

Firul care mă duse la gândul spectacolului era că realiza două dintre indicațiile pe care, în paranteză, le impuneam eroinei din *Act venețian* și pe care eu le scot, în afară de inteligență și cultură, ca adevăratele criterii care ar trebui să înlocuiască examenul de admitere în școlile teatrale. Vorbea adică „repede, cu pauze inteligente între propozițiunile frazei”, nu cu acele penibile pauze între silabe, care constituie ceea ce se cheamă în lumea teatrală „dicțiunea” și care au aerul unor pronunțări răspicate pentru cretinii din sală. Doamna T. vorbea foarte repede, păstrând rostirea rarită, ca o subliniere numai pentru esențial, când vocea scădea brusc, lungind, adânc tulburător, vocalele. Atunci privirea ei, vie ca a unui hipnotizator liniștit, spunea mai întâi singură fraza în așa mod că vorbele „nu făceau parcă decât să repete ce au spus ochii”, chiar cum ceream eu în cealaltă indicație care păruse, mi-am dat seama mai târziu, în timpul repetițiilor, cu altă interpretă, de neînțeles.

Până la capăt, însă, doamna T. n-a primit. Poate nu atât dintr-un sentiment de neîncredere în ea, cât dintr-un fel de oroare de exhibiția pe care o implică scena cu rampa ei și care o făcea, după amânări, să-mi spuie cu o răsfângere cald interioară:

– Lasă-mă, te rog, în magazinul meu de mobile... N-am nimic în mine de arătat, de pe scenă, lumii.

Mai târziu, după lungi convorbiri, după-amiaza între trei și cinci, în refugiul acela cu mobilier geometric și lăcuit de la „Arta decorativă”, am avut de multe ori sentimentul că prin refuzul de expresie al acestei femei, care prefera în orele pe care le avea libere numai să citească, sau „să trăiască”, de altfel liniștit, pentru ea însăși, se pierde un complex de experiență și

repede anestezicul. Mă strângeau pantofii, mi se lipeau, nădușite, de-a lungul picioarelor, jartierele. Nu știu de ce mi-a fost rușine să mă vadă servitoarea că aduc flori neprimite acasă și asta era fără temei, pentru că de obicei îmi cumpăr singură flori pe care le aduc și le risipesc în vasele smălțuite. Dar gândirea mi-era atât de dezo-orientată și mă puteam folosi de o logică jignită tot atât de puțin cât te poți sprijini pe un picior bandajat. Încruntaşem sprâncenele ca

frumusețe, inutilă în inefabilul ei voit. Am îndemnat-o atunci să scrie, și cum, întâmplător, aveam posibilitatea, m-am oferit, gata să înlesnesc apariția oricărei încercări pe care ar fi făcut-o.

Mă privea uimită și cu un vâl de neîncredere în ochii cu albastrul cald.

– Dar e cu neputință ceea ce-mi spui... glumești.

– De ce?

Și izbucnind într-un surâs, căci nu râdea aproape niciodată, și încă, întotdeauna, oricât de vesel, surâsul ei avea în el un reziduu de tristețe.

– Dar eu nu știu să scriu... Mă întreb dacă n-aș face chiar greșeli de ortografie?

– Arta n-are de-a face cu ortografia... Scrisul corect e pâinea profesorilor de limba română. Nu e obligatoriu decât pentru cei care nu sunt scriitori. Marii creatori sunt mai abundenți în greșeli de ortografie decât bancherii. Eminescu a scris mai puțin ortografic decât oricare dintre poeții care l-au urmat și l-au imitat... E îndreptat, când e tipărit, de editorii lui critici. Ortografia o poate cunoaște orice elev premiat în clasa a cincea de liceu.

Se juca, mângâind stofa ripsată a fotoliului cubic.

– Ei, nu zău, cum o să scriu?

Am simțit nevoia să devin categoric.

– Luând tocul în mână, în fața unui caiet, și fiind sinceră cu dumneata însăși până la confesiune.

S-a gândit o clipă și, ca și când nu putea asimila ideea, a respins-o:

– Nu pot... Cum o să scriu?... N-am talent.

– Dacă aș vrea să fac o glumă ieftină, aș răspunde: tocmai de aceea... Dar îți spun serios: nici unul dintre marii scriitori n-a avut talent.

– !?...

– E purul adevăr... Să zicem că a fost o excepție. Flaubert. Poate și Maupassant. Să adău- găm fără îndoială pe Anatole France. Dar nici nu sunt chiar dintre cei mai mari.

Parcă i-am tulburat puțin limpezimea convingerii... Acum șovăie îngândurată.

– Un scriitor fără stil frumos... fără nimic?

– Stilul frumos, doamnă, e opus artei... E ca dicțiunea în teatru, ca scrisul caligrafic în știință.

Acum e revoltată.

Albastrul cald al privirii a devenit de platină, fixându-mă.

– Atunci, ce e un scriitor?

– Un scriitor e un om care exprimă în scris cu o liminară sinceritate ceea ce a simțit, ceea ce a gândit, ceea ce i s-a întâmplat în viață, lui și celor pe care i-a cunoscut, sau chiar obiecte- lor neînsușite. Fără ortografie, fără compoziție, fără stil și chiar fără caligrafie.

să nu-mi dea lacrimile și regretam stupid pe un singur ton, cum, îți aduci aminte când ai fost la noi la vie, cânta neîntrerupt din fluier aceeași măsură nebunul care se întorcea cu vacile. De ce a făcut asta? Singur m-a chemat și eu am venit să fac un lucru drăguț, nerefuzând să retrăim o oră dintr-un trecut atât de plin de bucurii neclasate încă.

Acasă l-am găsit pe D. stând pe divan și citind. Socot însă că a luat cartea în mână numai când mi-a auzit pașii în vestibul. M-a scos din sărite și cred că în privire îmi apăruse, ca un câine la poarta ogrăzii, toată indignarea de care eram capabilă. Mi-a fost însă milă de el... Era palid, mai urât ca de obicei, cu ochii tulburi și gura informă, uscată ca o smochină. Aș fi vrut să-i pun din nou în vedere că nu trebuie să intre și să rămână la mine când nu sunt acasă, dar mi s-a părut că mânia mea i-ar sfărâma nervii, că l-ar deprima ca o insultă nemeritată. De aceea am zâmbit oportun și i-am dat mâna... Mi-a sărutat-o intimidat și a căutat să-mi definească parfumul. Întâia oară mă parfumasem din nou – tot din superstiție – cu parfumul care făcea parte din vechea mea dragoste, ca mirosul dintr-o grădină.

Surâde, așezându-și puloverul bleumarin, cu porțiuni geometrice albastrii.

– Atunci, dacă înțeleg bine, oricine e sincer poate fi scriitor?

Foarte grav:

– Nu, dar dumneavoastră da.

Îi străluceau ochii ironic și puțin cochet.

– Asta ai mai spus-o probabil și altor femei?

– Da, la vreo câteva...

– Al căror nas sau pantof ți-au plăcut?

– Nas și pantof ca al lor, și chiar mai frumos, mai întâlnisem... Nasul și pantofii lor, de altfel acceptabili, îmi plăceau, însă consecutiv faptului că gândeam că aceste femei ar avea de exprimat o bogăție lăuntrică, o înflorire a sensibilității lor. Doamnă, trebuie să scrie numai acei care au ceva de spus.

I s-a înnegurat privirea, i s-au imobilizat toate gesturile și pe urmă mi-a spus cu aceea voce adâncă și tulburătoare, cu un soi de închidere de iris peste tot ce e în interior. Răspicat și trist:

– Eu n-am nimic de spus.

Nici chiar brutalitatea cu care eu mai târziu am publicat – cu mici modificări – fără știrea și învoirea ei, într-o revistă puțin răspândită, scrisorile acestea, care altfel aveau o destinație strict personală și le promisem cu câteva luni înainte, nici buna înțelegere pe care le-au ară- tat-o câțiva critici n-au înduplecat-o. Oroarea ei de exhibiționism, fie și psihologic, fusese mai tare.

Pe urmă a întrebat stângaci și penibil: „Te superi că te-am așteptat?” Întrebarea lui, care nu avea decât un răspuns, m-a crispat din nou, m-a enervat mai mult decât așteptarea însăși și n-am răspuns. Firește că oricare altul ar fi plecat imediat, jignit, el însă a rămas umilit și cu sufletul ghemuit. Într-o clipă mi-a părut rău de brutalitatea mea și am căutat acum, după ce mi se părea că pusesem lucrurile la punct și stabilisem o înțelegere tăcută între noi, că nu trebuie să mai vie altă dată – să repar puțin din răul pe care-l făcusem acestui trup cu nervii roși de suferință, ca un lemn de carii – și am chemat servitoarea, spunând să prepare de ceai. Din tot corpul i s-a ridicat în privire o strălucire, ca untdelemnul care se înalță din fundul apei. Și-am fost mulțumită de mine.

Mă iubea de cincisprezece sau șaisprezece ani. Știam că sunt pasiunea lui rămasă din adolescență, cum rămâne puțin illogică și copilăroasă mintea bolnavilor după meningită. Acum cincisprezece ani eram, mi se spune și astăzi, cea mai frumoasă fată din orașelul nostru. E foarte important acest „cea mai” în orașelele mici. Mi-e greu să-ți explic de ce. Dar pentru că te-am văzut iubitor de curse de cai, ca și mine, dă-mi voie să fac o comparație care are să-ți dovedească definitiv, dacă mai era nevoie, că nu aș putea deveni niciodată scriitoare și te va face, sper, să renunți la insistențele dumitale. Simt însă că numai așa aș putea spune exact ceea ce gândesc. Știi că sunt, în general luate, două categorii de cai. Cei претенденти la marile premii clasice și cei care se mulțumesc să-și încerce norocul numai în handicapuri modeste.

Se întâmplă însă în unii ani că se găsește pe hipodrom câte un cal cu sânge foarte aristocratic și cu toți mușchii neconținți gata de întrecere, care câștigă toate premiile mari, nelăsând celor care sunt abia cu puțin inferiori lui nici unul. Fiecare dintre acești cai nenorocoși ar putea câștiga orice handicap, rareori însă, sau din pricina regulamentelor sau a mândriei proprietarilor, aleargă în aceste curse. Așa că ei nu se aleg în unii ani cu nici un premiu. Ei bine, într-un orașel de provincie, toate fetele frumoase sunt față de cea mai frumoasă – chiar când deosebirea e tot așa de mică – în situația acestor nenorocoși candidați. Cea mai frumoasă recoltează toate visurile, toate ambițiile adolescenților din oraș. Aș vrea

să-ți spun că și mai târziu și într-altă parte, am văzut că lucrurile se întâmplă tot așa, dar ar fi nevoie de oarecare precizări și simt că nu mi-ar mai ajunge respirația, că aș ocoli prea mult. Eram deci, în strâmțul și proaspătul nostru orașel de munte, cea mai frumoasă fată, iubită de elevii liceului, curtată de tinerii magistrați și obiectul cavalerismului ofițerilor din garnizoană.

Fără să fim vecini, casa judecătorului D. tatăl era în apropierea noastră, pe o stradă bolovănoasă care urca spre coastă, în pădure la stânga. Grădinile noastre însă comunicau una cu alta, și un pârliaz scurtă drumul noaptea vecinilor noștri, când se întorceau de la noi, de la cărți, acasă. Oarecare dificultate era, pentru că doamna D. era destul de durdulie și cu greutate, de aceea, ziua, prefera înconjurul pe cele două străzi.

E de prisos să-ți mai spun că D. era mai toată ziua la noi. Știam de la o soră a lui – erau două – cât mă iubește, și poate că iubirea lor pentru mine venea din faptul că era alimentată de pasiunea importantă a fratelui pentru mine. Ceea ce am știut mai târziu – după ce m-am măritat am aflat de la un coleg al lui – e că D. era invidiat de tot liceul, că avea un fel de nevăzută și emoțională aureolă, pentru că toți colegii lui îl vedeau pe stradă, la tenis, la conferințele Cercului militaro-civil, în apropierea și tovărășia mea și a lor. Ele erau însă urâte. E adevărat că plătea destul de scump această distincție. Îl puneam să-mi scrie lecțiile, să-mi rețină bilete la teatru, să ducă scrisorile direct la gară și să ia răspunderea tuturor lucrurilor sparte prin casă, căci mama era cu mine foarte severă.

Mai târziu, a venit în orașelul nostru, întors din Germania, un tânăr inginer cu care după câteva luni m-am măritat. Aveam optsprezece ani și D. nouăsprezece. Când a auzit că s-a hotărât logodna mea, a venit și mi-a spus întâia oară ceea ce știam de la sora lui, că mă iubește și că are să se omoare. Am fost mirată când am aflat câtă poezie făcusem până atunci fără să știu, m-a mișcat durerea lui, am plâns amândoi, dar m-am măritat cu celălalt, care, după cum îmi explica mama, avea o frumoasă carieră. D. însă nu s-a omorât și, deși mi-a trimis în ajunul zilei de nuntă o poezie tradusă din nemțește de Iosif – ah, nu mai stau acum să-mi amintesc autorul, Heine, nu? – n-a venit la nuntă în giulgiu de strigoi, ci într-un

smoching nou, din garderoba pe care ai lui i-o dăduseră și cadou, și pentru că îi era necesară la terminarea liceului. N-aș fi vrut să se omoare, o, deloc, dar m-am gândit uneori ce impresie ar fi făcut în orașelul nostru sinuciderea lui din cauza mea.

Eu am plecat cu soțul meu în Germania. D. s-a dus să-și facă Dreptul la București. Din când în când mama îmi transmitea în post-scriptumuri de scrisori ecouri din necazurile familiei D. Fetele s-au măritat prost, și vechiul meu tovarăș, din vremea cozilor pe spate, nu-și dădea examenele la Universitate, își petrecea timpul prin cafenele și lucra noaptea la o gazetă. Acasă, în timpul acesta, bătrânul D. își părăsise nevasta și avea o amantă tânără, cu care își cheltuia în escapade amoroase la București tot ce câștiga, ba chiar rupea și din mica avere pe care o agonisise până atunci, din care însă apucase să dea zestre fetelor. A urmat o afacere nelămurită, bătrânul a murit, dar să trecem peste asta.

Multe s-au întâmplat de la divorț și de la întoarcerea mea din Germania. Într-o zi de primăvară ieșeam pe strada uscată de vântul nou și inundată alb de lumina proaspătă. Era plină de o lume bucuroasă că a părăsit paltoanele și blănille, ca niște șopârle cu piele nouă. Se purtau buchete de violete și toate privirile erau vii. Coboram pe bulevard spre Cișmigiu, ușoară, cercetând interesată rochiile deschise ale femeilor, în tonuri îndrăznețe, așa cum nu eram obișnuită să văd în Germania. Moda cerea mult un galben de culoarea lămâii, care la început mă jignează, dar când îl vedeam purtat de mai toate femeile frumoase, laudam croitoreasa care-mi impusese culoarea. În dreptul hotelului „Palace”, văd că la doi pași înaintea mea se oprește cineva împietrit și atât de brusc, că m-am oprit și eu în loc, ca un răspuns reflex. Aveam dinainte un tânăr într-un palton prea mare, cu buzunarele roase și lăbărțate, cu gulerul soios și decolorat. Avea maxilare aproape dreptunghiulare, neras de multe zile, gura ștearsă și uscată dispărea în figura palidă și brăzdată, cum dispar desenurile pe o batistă murdară. Dar când i-am întâlnit ochii, i-am recunoscut nu pe ei, ci privirea.

Era D., devenit bărbat și precoce îmbătrânit. Își frământa figura, își trecea limba peste buze ca să și le umezească, dar nu putea articula nici o vorbă. M-am apropiat și i-am luat mâna, atunci l-am auzit

pronunțând, mai mult gâfâit: „Tu!” Dar mâna nu mi-a strâns-o, și a lui rămăsese inertă într-a mea, ca și când toată puterea din ea se consuma în respirația sacadată și în privire. Își trecea mereu limba peste buzele uscate ca să poată spune: „Tu!”

La doi pași de noi se opriseră doi domni cărora primăvara le oferea prilejul să apară în sacouri tăiate după noua modă, cu talie strânsă. O doamnă, care aștepta lângă trotuar o trăsură, întorsese și ea capul. Nu știu dacă ai să mă înțelegi, și poate că ai să mă cerți și pentru asta, explicându-mi-o cu severitate; însă nu-mi place să fiu văzută în tovărășia unor bărbați mizeri ca înfățișare, cu ghetete scâlciate și cu mâinile neîngrijite. Dar îmi părea bine că îl văd și, poate și ca să mă pedepsesc puțin, așa cum nu știu care general își pedepsea corpul fricos, i-am luat brațul, am traversat bulevardul și ne-am trezit pe cheiul Dâmboviței, și el cu pavajul uscat de vânt, cu iarba malurilor convalescentă.

Am aflat atunci, și mai târziu după asta, că m-a iubit necontenit. Căci i-am zădărnicit viața.

Într-o zi am fost până la el. Locuia pe Calea Moșilor, într-o curte lungă, mărginită de o parte și de alta de căsuțe mici și dărăpănate, ca o stradelă. Intrarea mea acolo a fost un prilej de uimire: ovreici diformate de maternitate ieșiseră în prag, fetele mă priveau de după perdele, iar copiii își întrerupseseră jocul și se luaseră după mine. D. mă aștepta în fața ușii. Asta mi-a dispăcut violent. Era ceva grotesc, prin exces.

Am petrecut aproape două ceasuri într-o cămăruță mirosind a umezeală, cu o masă cu picior în mijloc, cu oglindă de perete pistriată de rugină, cu un pat cu așternutul lăsat la mijloc și înspre margine, din pricină că slujea și de scaun, cu cearșaful atârnat mai jos decât un soi de cuvertură. Mi-a fost imposibil să refuz ceaiul pe care mi l-a dat, dar n-am putut să mănânc niște bomboane săpu-noase, cumpărate de la o fostă cofetărie de mare lux, de la care totuși cei care cumpără des bomboane știu că nu trebuie să mai târguiești. Mi-a arătat însă lucruri care m-au făcut să retrăiesc clipe din trecut și m-au impresionat. Caiete de ale mele din școală cu marginea albă de două degete, cu scrisul ascuțit și neglijent, pentru care eram neconținut pedepsită, o fotografie luată de primul fotograf

ambulant venit în orașelul nostru. Eram un grup care ne întorceam de la tenis, și în dreptul pavilionului „ne-am pozat“, făcând năzbâtii. Și mai erau într-un sertar de șifonier, jos, singurul sertar din casă, o mulțime de alte lucruri de ale mele: batiste, bilețele trimise prin care îi ordonam să-mi rețină locuri la conferințe, un volum de Lamartine cu versuri subliniate și comentate de mine, o altă carte, de germană, pe care eu scrisesem, Dumnezeu știe de ce acolo, din Sully Prudhomme:

*Ici bas tous les hommes pleurent
Leurs amitiés ou leurs amours.
Je rêve aux couples qui demeurent
Toujours.*

Mi-a vorbit mult, neîntrerupt, cu febră. Și pentru a doua oară descopeream la omul acesta ceva neobișnuit și eram înspăimântată mai mult decât măgulită, ca de o rană ce ți se descoperă treptat de sub bandaj.

Nu m-am mai dus niciodată în cămăruța din Calea Moșilor, dar a fost nelipsit de la mine el. Neconținut intimidat, gata să se facă oricând de folos. Am fost într-un rând rău bolnavă și el era disperat. Mă plictisea pentru că niciodată nu înțelegea ce-i spun, încurca totul din exces de zel. Îmi făcea din când în când cadouri care depășeau evident resursele lui obișnuite, de corector de gazetă. Nu puteam să mai vorbesc despre nevoile mele față de el, că mă surprindea cu servicii. Intimidat ca de obicei, într-o zi mi-a rupt umbreluța și până seara disperat mi-a adus alta și cu un mâner mai scump decât cel vechi. Îi interziceam cu înverșunare aceste apucături, dar era zadarnic. De la o vreme mi-era teamă să nu fure de undeva și, nenorocindu-se, să nu mă compromită și pe mine. Aș fi preferat nesfârșit mai mult ca tot ce cheltuia așa, să cheltuiască mai bine schimbându-și înfățișarea și hainele, dar nu știu de ce, niciodată nu m-a ascultat și continua să mă facă să privesc în jurul meu de câte ori mă oprea pe stradă.

Acasă de asemeni nu-mi convenea totdeauna când venea. Eu îl primeam bucuroasă când eram singură, dar când se întâmpla

să am lume la ceai, era atât de deplasat între cei câțiva bărbați eleganți, femeile îl evitau atât, că mi-era milă de el. De multe ori mă gândeam să nu-l primesc sau să-i spun să mă aștepte într-o odăiță pe care o am sus la etaj. Dar imediat mi-era rușine de mine însămi că am avut acest gând.

Am încercat să-l fac să-și schimbe viața, să-l transform așa cum spălăcita Thea transformase pe Löwborg, dar n-am izbutit. E iremediabil ratat și, cred, într-adevăr mediocru. Multă vreme am socotit că numai din cauză că eu îl intimidez e așa, dar pe urmă am citit câteva poezii dedicate inițialelor mele, într-o revistă de mâna a șaptea, curente și patetice ca niște sorcove.

Ți-aduci aminte că m-ai privit surprins când te-am întrebat despre el chiar din ziua când te-am cunoscut și când, de altfel, te-am întrebat atât de multe... Dar cândva am să-ți povestesc mai multe întâmplări din vremea asta. În timpul pasiunii mele pentru X a trebuit, și ce greu mi-a venit, să-i interzic să mai vină la mine. X îmi spunea „că-l plictisește“. Mi-a trimis scrisori disperate și fără înțeles, flori puține în fiecare zi, căci era singurul lucru pe care îi mai îngăduisem să mi-l trimită, îl ghiceam la colțul străzii și mă pândeă noaptea când veneam acasă. De la o vreme i-am permis din nou să vină, dar atrăgându-i luarea-aminte să evite să întâlnească pe X.

N-am văzut însă niciodată pe cineva mai „malencontreux“ decât el. E adevărat că și eu uitam uneori că trebuie să vie, dar de cele mai adeseori tocmai când veneam cu prietenul meu acasă, îl găseam așteptându-mă. Evident că ar fi putut spune că mi-a adus o carte sau că a venit să-mi facă un comision, dar nu spunea nimic. Avea un aer speriat, bâlbâia lucruri neînțelese, se ascundea când era inutil, compromițător și ridicol. Și el făcea asta ca să-mi evite mie nemulțumirile, căci gândul că e incomod, mai târziu am știut, îl durea.

Ca și acum, când mă întreba dacă mă supără că a așteptat în salonaș.

Când am cerut de ceai, toată figura lui îmbătrânită s-a iluminat de bucurie, ca o movilă veche pe care cade soarele. Se învârtea în jurul meu împiedicându-mă, îmi ajuta să prepar ceaiul, zăpăcit. Ne